

DEMOGRAFIA TERITORIALĂ A ROMÂNIEI

Vladimir Trebici

Pe o suprafață a țării de 237 500 kmp trăiau, la 1 ianuarie 1980, 22 130 000 locuitori așezați în cele 236 municipii și orașe, 2 705 de comune, din acestea 147 comune suburbane, cu un număr de 13 124 de sate. Potrivit organizării administrative a teritoriului României există 39 județe și municipiul București, avînd statut de județ. Populația, împreună cu habitatele sale, în care se desfășoară o viață socială și economică complexă, se prezintă ca o realitate diferențiată ca urmare a condițiilor istorice, geografice, naturale în cadrul cărora ea s-a format și a evoluat în decursul timpului. Diferențele, bine reliefate în trecut, între sat și oraș, între zonele geografice ale țării se atenuează treptat sub efectul strategiei repartizării teritoriale raționale a forțelor de producție, avînd drept forță motrice industrializarea țării. Progresele realizate în dezvoltarea armonioasă a județelor și zonelor, în sistematizarea teritoriului național, în urbanizarea țării sînt bine cunoscute și se înscriu într-un amplu proces de omogenizare social-economică. Noile orientări și măsuri adoptate de Congresul al XII-lea al partidului, care își găsesc expresia într-un document programatic¹, sînt menite să asigure dezvoltarea mai rapidă a localităților și zonelor rămase în urmă și să accelereze omogenizarea țării.

Diferențele pe plan economic, social, cultural își găsesc un corespondent în caracteristicile demografice ale populației. Structura pe vîrste a populației, de pildă, variază sensibil de la un județ la altul, de la o zonă geografică la alta. Natalitatea cunoaște și ea diferențe sensibile de la o zonă la alta; aceeași afirmație este valabilă pentru nupțialitate și mortalitatea infantilă. Cu alte cuvinte, caracterul diferențial al fenomenelor demografice este prezent nu numai în planul categoriilor sociale, al mediilor urban și rural, ci și pe cel al repartizării teritoriale.

În cele ce urmează ne propunem să examinăm variația teritorială a fenomenelor demografice, limitîndu-ne la perioada 1966—1978². Sub raport metodologic, o problemă importantă este aceea a cadrului teritorial în care urmează să fie examinate problemele demografice. Cea mai convenabilă soluție este analiza populației și a caracteristicilor acesteia pe județe³. La rîndul lor, județele pot fi agregate pe zone, în funcție de nivelul dezvoltării lor sociale și economice, cu ajutorul uneia din metodele de analiză factorială. Am considerat utilă însă și analiza fenomenelor demografice pe provincii istorice, în special pentru a pune în evidență persistența unor „modele” culturale a căror influență asupra fenomenelor demografice, a comportamentului populației este dincolo de orice îndoielă. Mai mult, un asemenea demers este indispensabil și pentru a înțelege unele particularități ale tranziției demografice din țara noastră și de a urmări atenuarea diferențelor teritoriale ale populației în cadrul omogenizării sociale, economice și demografice.

Pentru început, prezentăm cele 40 de județe cu un număr de șase caracteristici demografice.

Gradul de urbanizare variază între Hunedoara (71,8%) și Bistrița-Năsăud (23,8%), făcînd abstracție de județul Ilfov care nu cuprinde Municipiul București. Natalitatea este cuprinsă între 27,5‰ (Vaslui) și Municipiul București (14,0‰); mortalitatea se întinde de la 13,4‰ (Arad) la 7,4‰ (Constanța), în timp ce excedentul natural are ca valoare maximă 18,7‰ (Vaslui) și valoarea minimă 1,5‰ (Arad). Rata de nupțialitate este cuprinsă între 11,2‰ (București) și 6,9‰ (Vaslui, Olt, Ilfov). Mortalitatea infantilă cunoaște de asemenea un evantai larg: 30,5‰ (Covasna) și 59,7‰ (Ialomița).

¹ Programul-Directivă de dezvoltare economico-socială a României în profil teritorial în perioada 1981—1985, București, Edit. politică, 1979.

² Pentru această perioadă există date statistice publicate pe județe conform împărțirii administrative a teritoriului din 1968.

³ Ideală ar fi zonarea pe grupe tipologice de comune și orașe, pe baza unui număr de caracteristici semnificative din punct de vedere geografic, economic, cultural; acest deziderat va putea fi realizat pe baza datelor recensămîntului populației din 1977.

Tabelul nr. 1

Județele României și caracteristicile demografice
(ratele demografice medii pe perioada 1966-1978; proporția populației urbane 1977) *

Județe	Proporția populației urbane (%)	Rate la 1000 locuitori				Decese sub 1 an la 1000 născuți vii
		Natalitate	Mortalitate	Excedent natural	Nupțialitate	
ROMÂNIA	47,5	20,5	9,4	11,1	8,2	42,0
1 Alba	44,5	20,1	10,5	9,6	7,5	35,0
2 Arad	50,6	14,9	13,4	1,5	7,7	34,4
3 Argeș	38,4	21,9	9,6	12,3	8,4	42,2
4 Bacău	42,1	24,8	7,8	17,0	8,5	48,2
5 Bihor	40,1	18,7	11,2	7,5	7,8	38,1
6 Bistrița-Năsăud	23,8	23,0	9,6	13,4	7,6	42,8
7 Botoșani	26,1	24,7	8,5	16,2	7,0	44,0
8 Brașov	70,0	19,2	8,3	10,9	10,6	33,0
9 Brăila	54,4	20,6	10,3	10,3	8,2	48,9
10 Buzău	24,9	20,8	9,2	11,6	7,0	46,2
11 Caraș-Severin	49,9	15,9	12,1	3,8	7,9	43,1
12 Cluj	58,3	18,7	9,2	9,5	8,6	31,8
13 Constanța	67,1	20,0	7,4	12,6	10,2	42,6
14 Covasna	56,6	21,2	10,3	10,9	7,8	30,5
15 Dâmbovița	37,0	22,3	9,9	12,4	7,9	42,5
16 Dolj	41,0	17,8	9,7	8,1	7,2	45,1
17 Galați	54,2	22,9	7,8	15,1	8,9	43,5
18 Gorj	32,4	22,2	10,5	11,7	7,3	46,1
19 Harghita	40,2	22,7	10,1	12,6	8,2	32,7
20 Hunedoara	71,8	18,7	9,5	9,2	8,0	45,0
21 Ialomița	33,5	23,2	9,0	14,2	7,1	59,7
22 Iași	45,6	26,0	7,4	18,6	8,6	45,1
23 Ilfov	15,1	20,4	9,9	10,5	6,9	47,8
24 Maramureș	48,7	22,6	9,0	13,6	8,4	37,4
25 Mehedinți	38,7	19,0	11,7	7,3	7,2	49,6
26 Mureș	54,2	20,5	9,2	11,3	7,8	31,6
27 Neamț	34,6	24,2	7,8	16,4	7,8	45,2
28 Olt	25,3	21,2	9,9	11,3	6,9	45,8
29 Prahova	53,9	21,3	8,8	12,5	8,3	44,3
30 Satu-Mare	39,3	22,0	10,3	11,7	8,4	39,2
31 Sălaj	24,2	21,0	11,0	10,0	7,0	36,3
32 Sibiu	60,7	21,2	9,4	11,8	8,9	31,4
33 Suceava	30,3	23,2	8,1	15,1	7,7	34,1
34 Teleorman	28,8	18,5	10,2	8,3	7,0	45,1
35 Timiș	53,1	15,2	12,0	3,2	8,7	35,9
36 Tulcea	35,8	22,9	8,9	14,0	8,6	52,6
37 Vaslui	28,7	27,5	8,8	18,7	6,9	53,9
38 Vâlcea	28,3	22,0	10,0	12,0	7,6	48,6
39 Vrancea	27,6	22,5	8,9	13,6	7,3	41,8
40 Municipiul București	100,0	14,0	8,7	5,3	11,2	35,7

* Datele din acest tabel și din celelalte tabele au fost calculate de autor pe baza următoarelor surse: *Anuarul demografic al Republicii Socialiste România*, 1974 și edițiile 1968-1979 ale *Anuarului statistic al Republicii Socialiste România*, Direcția Centrală de Statistică.

Cunoscând teoretic relațiile dintre variabilele demografice, pe de o parte, și dintre variabilele demografice și cele social-economice, pe de altă parte, putem formula câteva ipoteze pe baza datelor generale din tabelul nr. 1. Natalitatea, de pildă, este mai ridicată în județele din Moldova, al căror nivel de dezvoltare este mai scăzut; mortalitatea generală este înaltă în Banat și Crișana, unde procesul de îmbătrânire demografică este mai avansat; nupțialitatea este ridicată în județele cu un grad mai mare de urbanizare care beneficiază de aportul migrației. Cît privește mortalitatea infantilă, indicator sensibil și cu mare putere de caracterizare, aceasta este influențată mai curind de nivelul de instruire generală, de educația sanitară, de eficiența sistemului medical, decît de nivelul de dezvoltare economică. În general, relația *populație-dezvoltare* sau dintre variabilele demografice și cele social-economice, multă vreme concepută în mod simplificat, este complexă și necesită introducerea, în mecanismul explicativ, a așa numitelor variabile intermediare.

Regruparea datelor pe provincii istorice și considerarea lor pe subperioade ne permit să urmărim mai aprofundat tendințele demografice (tabelul nr. 2).

Sub raportul demografiei diferențiale este de remarcant că natalitatea populației Moldovei (24,5‰) este cu 58 % mai ridicată ca a populației Banatului (15,5‰) și cu 75 % mai mare ca a populației municipiului București. În schimb, mortalitatea generală a populației Banatului (12‰) este cu 50 % mai mare ca a populației Dobrogei (7,9‰) și a Moldovei (8,0‰). Decalajele sînt mari și necesită o analiză demoeconomică aprofundată.

Să remarcăm că, în virtutea nivelurilor diferite ale fenomenelor demografice, contribuția provinciilor istorice la dinamica demografică a țării este variabilă (vezi tabelul nr. 3).

Contribuția Moldovei la „producția de vieți” este de 25,1 %, deși ponderea ei în populația României este de 21,1 %; grație unei mortalități mai scăzute, aportul Moldovei la creșterea naturală a populației țării se ridică la aproape o treime (31,3 %). În realitate, acesta este mai ridicat dacă ținem seama de faptul că Moldova a dat cel mai mare număr de persoane migrante celorlalte provincii, așa cum vom arăta mai tîrziu. În schimb, populația Banatului, grație unei natalități foarte scăzute și unei mortalități ridicate, aduce o contribuție redusă la dinamica demografică națională (1,5 %). Prin caracteristicile sale demografice, populația județului Arad se încadrează mai curind în Banat decît în Crișana-Maramureș.

Cît privește evoluția natalității și mortalității pe provincii istorice în perioada 1966—1978, ea are alura binecunoscută a populației României. După vîrful din 1966, natalitatea își continuă tendința seculară de scădere, începută după primul război mondial, cu o singură excepție, anume anul 1974.

Pentru a avea un termen de referință, reproducem în tabelul nr. 4 principalii indicatori demografici ai populației României între anii 1975—1979.

Natalitatea scade în toate provinciile istorice, ce-i drept în ritmuri diferite: în perioada 1976—1978 natalitatea populației României era cu 14,2 % mai mică ca în cincinalul 1966—1970, dar în aceeași perioadă ea a scăzut în Oltenia cu 19 %, în București cu 16,3 %, în Muntenia cu 16,2 %; scăderea în Moldova este mai mică (—13,4 %) și foarte mică în Banat și Crișana-Maramureș, unde nivelul ei era, în general, scăzut.

S-ar putea vorbi de comportamente demografice, de modele culturale pe provincii sau zone, care ar explica evoluția natalității. Mai mult, ar putea fi avansate ipoteze cu privire la gradul de extindere a planificării familiei în diferitele provincii. Problema comportamentului demografic al populației Banatului este binecunoscută: de cîteva decenii natalitatea este foarte scăzută, iar limitarea dimensiunii familiei se practică nu numai în mediul urban, ci și la sate. Lipsesc însă studii sistematice care să pună în evidență cauzele acestor tendințe. La cealaltă extremă se situează Moldova, cu o natalitate ridicată; în perioada 1966—1978 nivelul mediu al acesteia era cuprins între 27,5‰ (jud. Vaslui) și 22,5‰ (jud. Vrancea), cu media de 24,5‰ pe întreaga provincie, superioară cu 20 % mediei naționale. Nivelul mai redus al dezvoltării economice, proporția ridicată a populației rurale și alți factori explică, cel puțin parțial, natalitatea ridicată a populației Moldovei și gradul mai redus al planificării familiei. Modelul cultural este favorabil familiei de dimensiuni relativ mari, în spiritul tradiției țărănești, dar căruia îi lipsesc, în prezent, motivațiile economice.

Modernizarea societății românești, impactul unor factori foarte puternici și de mare amploare, influențează remodelarea familiei și a comportamentului demografic al populației României. Să recunoaștem că tema este puțin cercetată.

În ce privește mortalitatea generală a populației, sînt cîteva particularități ce se cer examinate. Tendința, măsurată prin rata brută de mortalitate, sensibil influențată de structura pe vîrste a populației, este de creștere, apropiindu-se de 10 decese la 1 000 locuitori. Explicația demografică, frecvent invocată, este aceea a îmbătrînirii: într-adevăr, în ultimele decenii populația României a îmbătrînit, ponderea populației vîrstnice a crescut, a populației tinere a

Tabelul nr. 2

Născuții-vii, decesele, ratele de natalitate, mortalitate și ale excedentului natural pe provincii istorice în perioada 1966–1978

Provincii istorice	1966–1970	1971–1975	1976–1978	1966–1978
ROMÂNIA Născuți-vii	2 220 331	2 013 612	1 257 909	5 491 852
Decese	919 563	976 482	625 404	2 521 449
Excedent natural	1 300 768	1 037 130	632 505	2 970 403
Natalitate (‰)	22,6	19,3	19,4	20,5
Mortalitate (‰)	9,3	9,4	9,6	9,4
Excedent natural (‰)	13,3	9,9	9,8	11,1
OLTENIA Născuți-vii	247 622	217 113	130 127	594 862
Decese	112 588	115 614	74 103	302 305
Excedent natural	135 034	101 499	56 024	292 557
Natalitate (‰)	22,6	18,8	18,3	20,1
Mortalitate (‰)	10,3	10,0	10,4	10,2
Excedent natural (‰)	12,3	8,8	7,3	9,9
MUNTENIA Născuți-vii	496 079	436 380	268 597	1 201 056
Decese	196 680	207 149	133 863	537 792
Excedent natural	299 399	229 231	134 734	663 364
Natalitate (‰)	23,5	19,6	19,7	21,0
Mortalitate (‰)	9,3	9,3	9,8	9,4
Excedent natural (‰)	14,2	10,3	9,9	11,6
DOBROGEA Născuți-vii	86 093	77 033	51 054	214 180
Decese	28 273	31 182	20 980	80 435
Excedent natural	57 820	45 851	30 074	133 745
Natalitate (‰)	23,4	19,4	19,8	20,9
Mortalitate (‰)	7,7	7,8	8,1	7,9
Excedent natural (‰)	15,7	11,6	11,7	13,0
MOLDOVA Născuți-vii	555 678	511 126	314 998	1 381 802
Decese	167 204	174 662	111 207	453 073
Excedent natural	388 474	336 464	203 791	928 729
Natalitate (‰)	26,3	23,0	23,3	24,5
Mortalitate (‰)	8,1	7,9	8,2	8,0
Excedent natural (‰)	18,8	15,1	15,1	16,5
B A N A T Născuți-vii	81 894	75 100	47 766	204 798
Decese	59 153	61 598	38 168	158 910
Excedent natural	22 741	13 502	9 598	45 849
Natalitate (‰)	16,6	14,8	14,9	15,51
Mortalitate (‰)	12,0	12,1	11,9	12,0
Excedent natural (‰)	4,6	2,7	3,0	

Provincii istorice	1966-1970	1971-1975	1976-1978	1966-1978
TRANSILVANIA				
Născuți-vii	434 401	408 530	252 937	1 095 868
Decese	188 167	201 726	126 201	516 094
Excedent natural	246 234	206 804	126 736	579 774
Natalitate (‰)	21,7	19,4	19,2	20,2
Mortalitate (‰)	9,4	9,6	9,6	9,5
Excedent natural (‰)	12,3	9,8	9,6	10,7
CRIȘANA-MARAMUREȘ				
Născuți-vii	192 754	185 087	113 881	491 722
Decese	103 392	109 333	68 598	281 323
Excedent natural	89 362	75 754	45 283	210 399
Natalitate (‰)	20,4	18,7	18,6	19,3
Mortalitate (‰)	10,9	11,1	11,2	11,0
Excedent natural (‰)	9,5	7,6	7,4	8,3
MUNICIPIUL BUCUREȘTI				
Născuți-vii	125 811	103 453	78 549	307 903
Decese	64 136	75 018	52 184	191 338
Excedent natural	61 675	28 525	26 365	116 565
Natalitate (‰)	16,6	12,6	13,9	11,0
Mortalitate (‰)	8,5	9,1	9,2	8,7
Excedent natural (‰)	8,1	3,5	4,7	5,3

NOTĂ. *Olenia*: Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Vâlcea; *Muntenia*: Argeș, Brăila, Buzău, Dâmbovița, Ialomița, Ilfov, Prahova, Teleorman; *Dobrogea*: Constanța, Tulcea; *Moldova*: Bacău, Botoșani, Galați, Iași, Neamț, Suceava, Vaslui, Vrancea; *Banat*: Caraș-Severin, Timiș; *Transilvania*: Alba, Bistrița-Năsăud, Brașov, Cluj, Covasna, Harghita, Hunedoara, Mureș, Sălaj, Sibiu; *Crișana-Maramureș*: Arad, Bihor, Maramureș, Satu Mare.

Tabelul nr. 3

Ponderea provinciilor istorice în populația României, în numărul total al nașterilor și deceselor, în excedentul natural (1966-1978)

Provincia	Ponderea (%) în				Provincia	Ponderea (%) în			
	populație	nașteri	decese	excedent natural		Populație	nașteri	decese	Excedent natural
ROMÂNIA	100,0	100,0	100,0	100,0	Banat	4,9	3,7	6,3	1,5
Olenia	11,1	10,8	12,0	9,8	Transilvania	20,2	20,0	20,5	19,6
Muntenia	21,3	21,9	21,3	22,3	Crișana - Maramureș	9,4	9,0	11,1	7,1
Dobrogea	3,8	3,9	3,2	4,5	Municipiul București	8,2	5,6	7,6	3,9
Moldova	21,1	25,1	18,0	31,3					

Tabelul nr. 4

Populația, nașterile, decesele, excedentul natural, căsătoririle, divorțurile și decesele infantile ale populației României 1975—1979

Anii	Populația (mil per- soane)	Nașcuți vii	Decese	Exceden- tul natural	Căsătorii	Divorțuri	Decese 1 an
DATE ABSOLUTE							
1975	21 245	418 185	197 538	220 647	188 139	34 479	14 490
1976	21 446	417 353	204 873	212 480	195 874	35 945	13 089
1977	21 658	423 958	208 685	215 273	199 794	25 726	13 207
1978	21 855	416 598	211 846	204 752	201 103	33 190	12 610
1979	22 044	407 700	217 300	190 400	197 700	35 900	13 000
Media 1975— 1979	21 650	416 739	208 048	208 711	196 522	33 048	13 279

PROPORȚII (‰)

1975	19,7	9,3	10,4	8,9	1,62	34,7
1976	19,5	9,6	9,9	9,1	1,68	31,4
1977	19,6	9,6	10,0	9,2	1,19	31,2
1978	19,1	9,7	9,4	9,2	1,52	30,3
1979	18,5	9,9	8,6	9,0	1,63	31,8
Media 1975— 1979	19,3	9,6	9,7	9,1	1,53	31,9

scăzut iar vârsta medie și mediană a sporit substanțial⁴. Calculul ratei standardizate de mortalitate, precum și creșterea sistematică a duratei medii de viață, neinfluențată de structura pe vârste, ne arată că mortalitatea este în scădere, deși diminuarea este tot mai mică.

Harta teritorială ne arată o zonare semnificativă a mortalității. Nivelul cel mai ridicat al acesteia se înregistrează în Banat, urmat de Crișana-Maramureș, unde contribuția județului Arad este foarte puternică. Nivelurile cele mai scăzute se întâlnesc în Dobrogea și Moldova. Explicația demografică este simplă: în Banat structura populației este îmbătrinită, în Moldova structura este tină. Și în Dobrogea ea este tină, dar la aceasta a contribuit foarte mult migrația.

Din tabelele de mortalitate pe județe rezultă că durata medie de viață este mai mare în județele cu un nivel mai ridicat al dezvoltării economice, cu o proporție mai mare a populației urbane decât în cele cu o dezvoltare mai redusă și cu o proporție mai însemnată a populației rurale, ceea ce își găsește expresia finală în faptul că durata medie de viață a populației rurale este cu aproape doi ani mai mică (1974—1976) decât în mediul urban⁵. Așadar, populația județelor din Moldova, din Muntenia are o durată medie de viață mai redusă decât în celelalte județe: o contribuție la aceasta se datorează și nivelului mai ridicat al mortalității infantile (vezi tabelul nr. 5).

Insuficient studiată este mortalitatea mai ridicată și în continuă creștere a populației Olteniei. Îmbătrânirea demografică explică și aici — parțial — acest nivel mai înalt.

Mortalitatea infantilă are și ea un caracter diferențial pe teritoriu: pentru întreaga perioadă 1966—1978, variația ei este cuprinsă între 30,5 decese la 1 000 nașcuți-vii (Covasna) și 59,7‰ (județul Ialomița), media națională fiind de 42,0‰. Să amintim cu acest prilej că mortalitatea infantilă din România, deși a scăzut de aproximativ șase ori față de perioada antebelică, are un nivel încă înalt în raport cu Europa.

⁴ Vl. Trebici, *Îmbătrânirea demografică a populației României*, în „Viitorul social”, nr. 1/1972.

⁵ Vl. Trebici, *Demografia rurală a României*, „Viitorul social”, nr. 2/1979.

Pe provincii istorice mortalitatea infantilă se prezintă conform datelor incluse în tabelul nr. 5.

Ordinea provinciilor după nivelul mortalității infantile este următoarea : Transilvania, Municipiul București, Crișana-Maramureș, Banat ; pe ultimele locuri : Muntenia și Oltenia. Scăderea în perioada 1976-1978 față de 1966-1978 este remarcabilă : cea mai accentuată diminuare se înregistrează în Municipiul București, Oltenia, Muntenia. Reducerea mortalității infantile în Moldova și Dobrogea este mult mai înceată. Reamintim că mortalitatea infantilă este influențată mai puternic de nivelul cultural și sanitar decât de cel economic ⁶.

Tabelul nr. 5

Mortalitatea infantilă pe provincii istorice în perioada 1966-1978
(rate: decese sub 1 an la 1000 născuți-vii)

Provincii istorice	1966-1978	din care :			Scădere 1976- 1978 față de 1966- 1970 (%)
		1966-1970	1971-1975	1976-1978	
ROMÂNIA : Număr	230 683	115 347	76 430	38 906	
	Rată	42,0	52,0	38,0	30,9
Oltenia : Număr	27 760	14 581	8 919	4 260	-40,6
	Rată	46,7	58,9	41,1	32,7
Muntenia : Număr	55 944	29 253	17 495	9 196	
	Rată	46,6	59,0	40,1	34,2
Dobrogea : Număr	9 784	4 678	3 134	1 972	-42,0
	Rată	45,7	54,2	40,7	38,6
Moldova : Număr	61 592	29 401	21 500	10 691	
	Rată	44,6	52,9	42,1	33,9
Banat : Număr	7 900	3 956	2 555	1 389	-36,0
	Rată	38,6	48,3	34,0	29,1
Transilvania : Număr	38 211	18 478	13 314	6 419	-40,0
	Rată	34,9	42,5	32,6	25,4
Crișana-Maramureș :					
	Număr	18 411	9 008	6 333	3 070
	Rată	37,4	46,7	34,2	27,0
Municipiul București :					
	Număr	11 002	5 893	3 180	1 929
	Rată	35,7	46,8	30,7	24,6

Nupțialitatea populației variază sensibil, și ea pe teritoriul țării — pe mediile urban și rural, pe provincii istorice și pe județe, fiind variabila demografică cea mai direct influențată de factori economico-sociali. Evident, frecvența căsătoriilor este determinată în primul rând de factorii demografici : numărul populației de vîrstă nupțialabilă, proporția persoanelor căsătorite, vîrsta medie și mediană la prima căsătorie etc. ⁷. Există însă și o „propensiune” pentru căsătorie care este mai accentuată în urban decât în rural. Pentru România este caracteristic faptul că nupțialitatea este mult mai ridicată în mediul urban decât în cel rural ; o explicație majoră este contribuția migrației și a intensității acesteia. De aceea nupțialitatea se corelează intens pozitiv cu gradul de urbanizare a județelor și provinciilor (tabelul nr. 6).

După o scădere pînă în 1969, nupțialitatea crește sensibil pînă în prezent ; ea este cu atît mai ridicată cu cît este mai mare proporția populației urbane. Pe primele locuri se situează : Municipiul București, Dobrogea ; pe ultimele locuri : Moldova, Muntenia și Oltenia.

Raportul dintre gradul de urbanizare și nupțialitate apare clar și din gruparea județelor după cele două caracteristici (tabelul nr. 7)

⁶ Alfred Sauvy, referindu-se la mortalitatea infantilă, spunea că „Ignoranța este mai ucigașă decât mizeria”.

⁷ Vl. Trebici, *Nupțialitatea populației României*, în „Viitorul social”, nr. 4/1979.

Mai mult, județele care au orașe mari (peste 100 000 locuitori) au o nupțialitate mai ridicată. Corelația dintre cele două caracteristici — grad de urbanizare și nupțialitate — este bine redată în tabelul nr. 7, ca tendință generală. Efectul contribuției migrației trebuie însă să constituie obiectul unui studiu special.

Analiza evoluției populației și a tendințelor demografice la nivelul țării și al unităților teritoriale trebuie să aibă în vedere, în prima sa fază, variabilele demografice și interdependența dintre ele. De pildă, mortalitatea generală trebuie văzută în raport cu structura populației pe vîrste, pe sexe; natalitatea este dependentă de populația feminină de vîrstă fertilă și, mai ales, de coortele tinere; nupțialitatea este funcție de populația nupțiabilă, structura acesteia etc.

Tabelul nr. 6

Căsătoriile și nupțialitatea pe provincii istorice 1966—1978
rate(: căsătorii la 1000 locuitori)

Provincii istorice	Gradul de urbanizare % în 1977	1966—1978	dîn care :		
			1966—1970	1971—1975	1976—1978
ROMÂNIA : Număr		2 195 771	757 878	841 122	596 771
Rată	47,5	8,2	7,7	8,1	9,2
Oltenia : Număr		214 016	77 901	79 872	56 243
Rată	33,7	7,2	7,1	6,9	7,9
Muntenia : Număr		428 907	152 974	161 511	114 422
Rată	35,3	7,5	7,2	7,1	8,4
Dobrogea : Număr		99 327	32 642	38 956	27 729
Rată	57,3	9,7	8,9	9,8	10,7
Moldova : Număr		441 234	154 762	169 595	116 877
Rată	37,5	7,8	7,5	7,6	8,7
Banat : Număr		110 740	37 582	42 380	30 778
Rată	51,9	8,4	7,8	8,3	9,6
Transilvania : Număr		451 092	154 541	173 080	123 471
Rată	52,4	8,3	7,7	8,2	9,4
Crișana-Maramureș : Număr		204 714	72 150	78 752	53 812
Rată	44,7	8,0	7,6	8,0	8,8
Municipiul București : Număr		245 646	75 226	96 982	73 438
Rată	100,0	11,2	9,9	11,8	13,0

Tabelul nr. 7

Județele României după gradul de urbanizare (1977) și nupțialitate (1966—1976) — fără Municipiul București

Grup de județe după urbanizare	Nr. județe	Gradul de urbanizare (%)	Nupțialitatea (%)	Județe
ROMÂNIA	39	42,3	7,80	
1 Sub 20,0 %	1	15,1	6,92	Ilfov
2 20,9—29,9	9	26,6	7,06	Bistrița-Năsăud, Sălaj, Buzău, Olt, Botoșani, Vrancea, Vilcea, Vaslui, Teleorman.
3 30,0—39,9	9	25,4	7,76	Suceava, Gorj, Ialomița, Neamț, Tulcea, Dîmbovița, Argeș, Mehedinți, Satu-Mare.
4 40,0—49,9	10	44,0	8,57	Bihor, Harghita, Dolj, Bacău, Alba, Mureș, Iași, Craiova, Maramureș, Caraș-Severin.
5 50,0—59,9	6	54,2	8,18	Arad, Timiș, Prahova, Galați, Brăila, Cluj.
6 60,0—69,9	2	64,3	9,12	Sibiu, Constanța.
7 70,0 și peste	2	70,8	8,76	Brașov, Hunedoara.

Facem cîteva considerații generale în legătură cu structura populației pe vîrste. Intrată de cîteva decenii într-un proces de îmbătrînire demografică, populația României are o serie de particularități teritoriale. În județele în care natalitatea este mult mai ridicată, procesul de îmbătrînire este mai puțin avansat și, invers, unde scăderea natalității se menține de decenii, îmbătrînirea este mai accentuată. Vom distinge ca tipuri extreme: Moldova și Banatul (în care includem județul Arad). Pentru ilustrare să considerăm tabelul nr. 8 cu populația județelor Vaslui (tinăr) și Arad (îmbătrînit).

Vîrsta medie a populației județului Vaslui este cu aproximativ 8 ani mai mică ca a populației județului Arad; diferența la vîrsta mediană este și mai mare, din cauza proporției mari a populației tinere în județul Vaslui. În schimb, raportul de dependență în județul Vaslui este cu circa 26% mai mare ca în județul Arad; cu alte cuvinte, populația în vîrstă de muncă suportă o presiune mult mai mare, din cauza proporției ridicate a tineretului.

Particularitățile structurii pe vîrste a populației celor două județe tipice apar bine marcate în piramida vîrstelor (vezi figura nr. 1).

Tabelul nr. 8

Structura populației pe grupe mari de vîrstă, vîrsta medie și mediană și raportul de dependență (România, Vaslui și Arad) în anul 1973

	ROMÂNIA	Jude- țul Vaslui	Jude- țul Arad
TOTAL	100,0	100,0	100,0
0-14 ani	25,2	32,0	18,5
15-59 ani	60,8	55,7	61,4
60 ani și peste	14,0	12,3	20,1
din care:			
65 ani și peste	9,2	8,2	13,6
Vîrsta medie (ani)	32,84	29,46	37,77
Vîrsta mediană (ani)	30,92	23,64	37,83
Raport de dependență de vîrstă *	645	795	629

* Persoane de 0-14 ani și 60 ani și peste, care revin la 1 000 persoane în vîrstă de 15-59 ani.

În linii generale, structura îmbătrînită a populației este un factor care explică nivelul mai ridicat al mortalității generale. Să mai precizăm că ponderea populației feminine în vîrstă de 15-29 ani (cohortele cele mai fertile) este, în județul Vaslui, de 24% din populația feminină în timp ce în județul Arad ea este de 20%.

Ca urmare a unor regimuri demografice diferențiale din punct de vedere teritorial, formate sub efectul unui număr mare de factori social-economici, demografici etc., ca și a unei intense mobilități spațiale, numărul și structura populației pe județe și provincii istorice se modifică continuu. Dacă luăm perioada cuprinsă între 1 ianuarie 1966 și data recensămîntului din 5 ianuarie 1977, schimbările pe provincii apar grupate conform datelor din tabelul nr. 9⁸.

☛ Cele mai mari transferuri (migrație netă negativă) au înregistrat Moldova (-350 259) și Muntenia (-180 501); în timp însă ce Muntenia a „pierdut” în favoarea Municipiului București, Moldova a dat celorlalte provincii și județe, în special celor urbanizate și industrializate. La data recensămîntului din 1977, populația Moldovei a fost de 4 402 410; dacă adăugăm întregul ei excedent natural, numărul populației ar fi fost de 4 752 720; în schimb, populația municipiului București, dacă ar fi crescut numai pe baza excedentului natural propriu, ar fi fost de 1 549 800 locuitori și nu de 1 934 025, cît a înregistrat la recensămîntul din 5 ianuarie 1977. „Moldovenizarea” țării, grație natalității ridicate și fluxurilor migratorii puternice, nu este o simplă metaforă, ci o realitate demografică. Consecințele pe alte planuri — social, economic

⁸ I. Measnicov, Vl. Trebici, *Aspecte ale migrației interne și urbanizarea în lumina rezultatelor preliminare ale recensămîntului din 5 ianuarie 1977*, în „Revista de statistică”, nr.4/1978.

cultural — trebuie studiate în mod particular. Oricum, sub unghiul omogenizării populației României, problema este deosebit de importantă.

Un ultim aspect al demografiei teritoriale pe care vrem să-l punem în evidență în acest studiu preliminar este raportul dintre dinamica demografică a țării și cea a provinciilor istorice și județelor în contextul tranziției demografice din România.

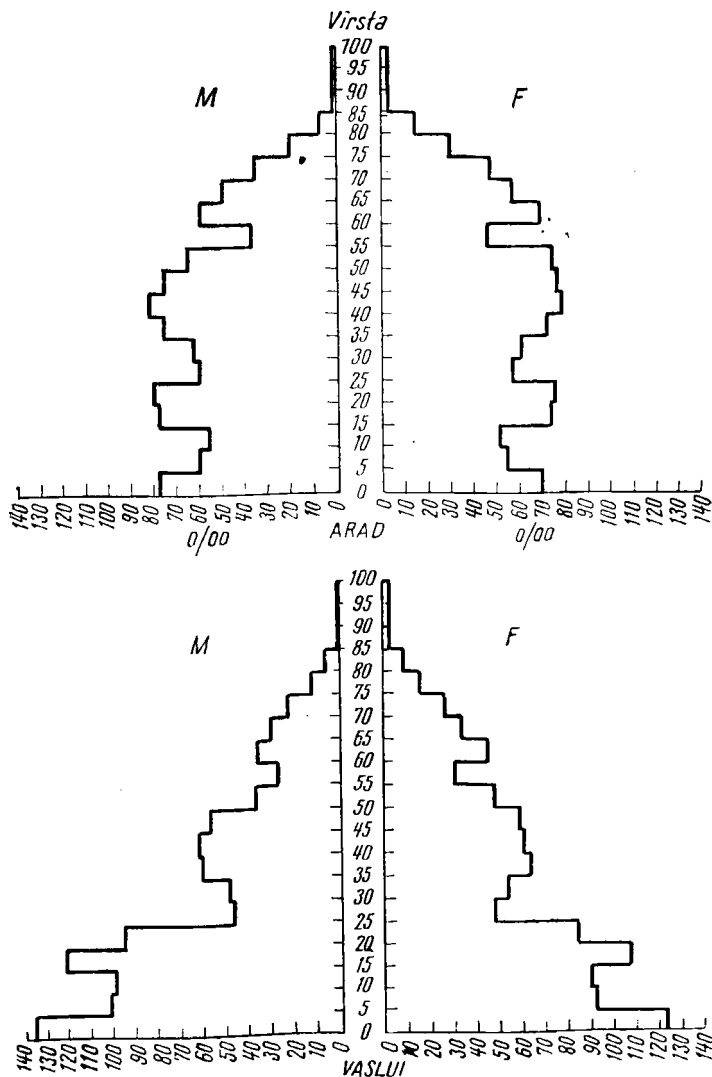

Fig. 1. Piramida vîrstelor populației județelor Vaslui și Arad (1973)

Într-un alt studiu⁹ am afirmat că tranziția s-a realizat în România pe perioada 1948—1956, în sensul că tendințele natalității și mortalității s-au reechilibrat la niveluri mai scăzute, obținîndu-se același excedent natural și rată de creștere, ca în perioada 1930—1934. Bineînțeles,

⁹ Vl. Trebici, *Tranziția demografică în România*, „Viitorul social”, nr. 2, 1978.

Tabelul nr. 9

Creșterea populației 1.1.1966 – 31.12.1977

Provincii	Creșterea populației		
	totală	naturală	migratorie
Oltenia	212 016	255 626	– 43 610
Muntenia	395 183	575 684	–180 501
Dobrogea	161 711	113 538	+ 48 173
Moldova	441 176	991 435	–350 259
Banat	115 848	39 406	+ 76 442
Transilvania	492 336	495 234	– 2 898
Crișana-Maramureș	180 715	180 834	– 119
Municipiul București	482 141	98 917	+383 224

procesul este mult mai complex; măsurile de politică demografică au imprimat o alură natalității, modificând tendința de lungă durată. S-ar putea ca să înceapă o nouă fază a tranziției. Oricum, fazele tranziției, așa cum s-au conturat până în prezent, sint caracteristice unei țări în curs de dezvoltare care se apropie de stadiul de dezvoltare medie. Aceasta în ce privește nivelul macrodemografic național.

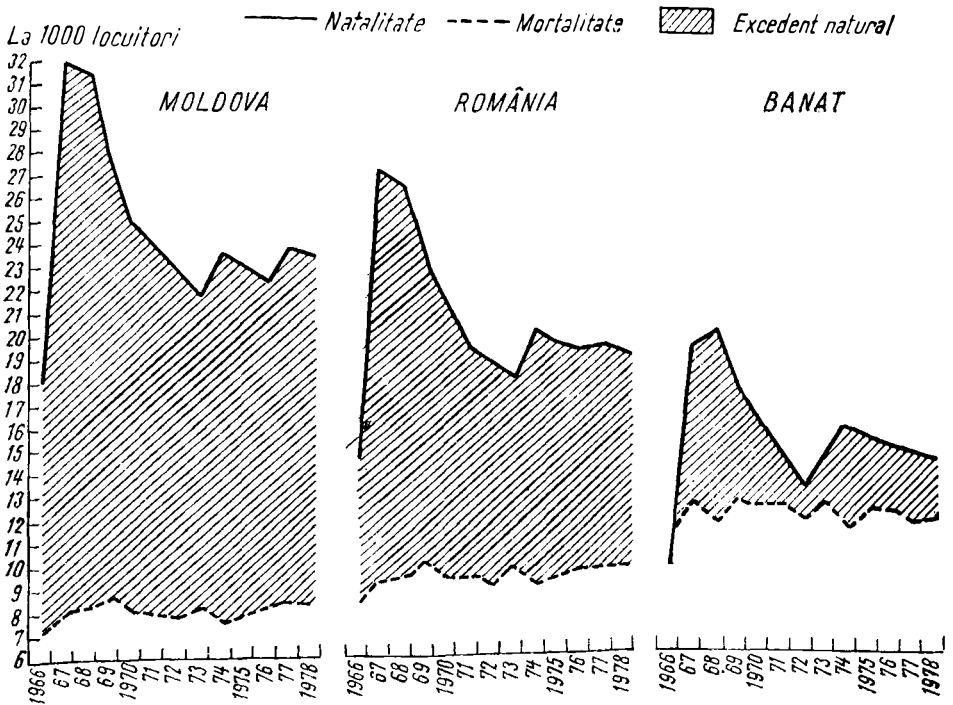

Fig. 2

Or, așa cum se arată în studiile recente despre tranziția demografică (A. J. Coale), tranziția se realizează diferențiat pe zone geografice, mai mult, pe zone culturale în cadrul aceleiași țări, sau zone culturale care se întind în mai multe țări.

Pentru România, anumite sugestii oferă figura nr. 2, întocmită pe baza datelor pe provincii istorice, în perioada 1966–1978.

Fragmentul de tranziție demografică pentru România, în care excedentul natural mediu de 11,1 la 1 000 locuitori (sau o rată medie anuală de creștere de 1%) s-a realizat la un nivel mediu al natalității de 20,5 la 1 000 de locuitori și al mortalității de 9,4 la 1 000 de locuitori, indică apropierea țării de stadiul de dezvoltare medie. Pe provincii însă, evoluția demografică indică apartenența la subtipuri diferite: Moldova cu un excedent natural de 16,5% (rata medie de creștere de 1,7%) aparține tipului în curs de dezvoltare, în timp ce Banatul este mai apropiat de tipul unei faze avansate a tranziției, cu tendința spre creșterea demografică zero (rata de creștere 0,4% anual). Desigur, analiza trebuie adâncită.

Într-un studiu viitor vom încerca să examinăm condiționările social-economice ale demografiei teritoriale, prin aplicarea unor metode și modele statistico-matematice, și să estimăm evoluția viitoare pentru orizontul 1990 și 2000, în raport cu obiectivele politicii demografice din România.